

**Бородай
Ірина Сергіївна**

доктор історичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
irinaboroday@ukr.net
(м. Київ, Україна)

ЛІДЕРИ ДВОРЯНСТВА КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ С.С. ДЕКОНСЬКИЙ ТА Е.К. БРОДСЬКИЙ – РОЗРОБНИКИ ОСНОВ ПЛЕМІННОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Мета дослідження – висвітлити внесок предводителів дворянства Катеринославської губернії, меценатів С.С. Деконського та Е.К. Бродського у розроблення базових методів розведення сільськогосподарських тварин. На основі комплексного використання принципів історизму, науковості та об'єктивності, а також загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціальних історичних методів висвітлено основні тенденції становлення та риси епохи скотозаводського мистецтва на українських землях. Реконструйовано біографії відомих українських скотозаводчиків С.С. Деконського та Е.К. Бродського, зусиллями яких розроблено основні заходи з поліпшення вітчизняного скотарства, організовано перші зразкові племінні розплідники, обґрунтовано переваги та апробовано методи чистопородного розведення і схрещування сільськогосподарських тварин, впроваджено ведення племінних книг як фундамент для становлення вітчизняної племінної справи в масштабах Російської імперії. Отримані селекційні здобутки популяризували на сільськогосподарських виставках, аукціонах з продажу племінних тварин, з'їздах з тваринництва, своїх наукових працях. Вперше вивчено консультативну діяльність С.С. Деконського та Е.К. Бродського як членів сільськогосподарських товариств всеросійського та регіонального значення.

Ключові слова: історія тваринництва, племінна справа, сільськогосподарське товариство, чистопородне розведення, схрещування, племінне стадо, С.С. Деконський, Е.К. Бродський.

LEADERS OF KATERYNOSLAV PROVINCE NOBILITY

S.S. DEKONSKY AND E.K. BRODSKY – DEVELOPERS OF

FOUNDATIONS OF FARM ANIMAL BREEDING IMPROVEMENT

The purpose of the study – to highlight the contribution of the leaders of Katerynoslav province nobility, patrons S.S. Dekonsky and E.K. Brodsky in the development of basic methods of farm animal breeding. Based on the integrated use of the principles of historicism, scientificity and objectivity, as well as general scientific, interdisciplinary and special historical methods, the main trends and features of the era of livestock breeding art in the Ukrainian lands are highlighted.

Biographies of famous Ukrainian cattle breeders S.S. Dekonsky and E.K. Brodsky were reconstructed, whose efforts developed main measures to improve domestic livestock, organized the first exemplary breeding reproducers, substantiated the benefits and tested methods of purebred breeding and crossbreeding of farm animals, introduced breeding books as a foundation for the formation of domestic breeding throughout the Russian Empire.

The obtained selection achievements were popularized at agricultural exhibitions, auctions for the sale of pedigree animals, congresses on animal husbandry, and their scientific works. For the first time the consultative activities of S.S. Dekonsky and E.K. Brodsky as members of agricultural societies of national and regional importance were studied.

Key words: *history of animal husbandry, breeding work, agricultural society, purebred breeding, crossbreeding, breeding herd, S.S. Dekonsky, E.K. Brodsky.*

Постановка проблеми. З переходом від феодального до товарного капіталістичного ладу у провідних країнах світу наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. високого рівня досягає, так зване, скотозаводське мистецтво. Передові англійські заводчики Р. Беквелл, Ч. Коллінг, І. Тулей вивели низку порід світового значення (шортгорнську та герефордську, велику білу, лейстерську та ін.), запровадили ряд прогресивних селекційних методів, які впливали на формування продуктивних ознак тварин на генетичному рівні. Зокрема, Р. Беквелл для швидкої перебудови генетичних комплексів породи і отримання високо продуктивних племінних тварин використовував оцінку плідників за потомством і екстер'єром, а також споріднене спаровування. На теренах Російської імперії за порівняно короткий проміжок часу були створені: рисиста порода коней, бестужівська, холмогорська, ярославська, калмицька, тагільська породи великої рогатої худоби, мериносові породи овець та ін.

Зокрема, О. Г. Орлов і В. І. Шишкін на початку ХІХ ст. вивели орловську та орлово-розтопчанську породи коней, вперше розробили і апробували метод розведення за лініями. На українських землях методом народної селекції були створені сіра та білоголова українські, а також поліська породи великої рогатої худоби, сокільська порода овець, гуцульська порода коней, кури порід глиняста полтавська, українська вушанка і чубата та ін. [2].

Однак ґрунтуючись на емпіричних методах, інтуїції, таланті невеликої групи людей, «скотозаводське мистецтво» не могло суттєво вплинути на загальну культуру ведення тваринництва. Досить влучно природу «скотозаводського мистецтва» передала відома заводчиця В. А. Оппель. Вона відмічала: *«любовь к племенному животноводству врождена некоторым людям, как врождена любовь к какому-либо искусству или науке. Конечно научные знания могучее орудие в руках всякого истинного заводчика, но даже громадные зоотехнические знания, при отсутствии любви и таланта, не дадут возможности человеку сделаться хорошим заводчиком»* [13, с. 69].

Перше наукове визначення «скотозаводському мистецтву» або розведенню тварин дав М.П. Чирвинський, інтерпретуючи цю частину зоотехнічної науки як «...занятую изучением свойств самих животных и их приемов, при помощи которых заводчик достигает изменения этих свойств в желаемом для него направлении...» [17, с. 5].

Епоха «скотозаводського мистецтва» пов'язана із запровадженням у племінну практику низки прогресивних заходів. Зокрема, ефективним елементом став цілеспрямований підбір з використанням різних ступенів інбридингу та використанням тварин із інших господарств. Піднімаються питання щодо різних типів підбору та оцінки тварин за родоводом; формується громадський інтерес до публічних випробувань тварин та організації племінних книг, поява яких, насамперед, зумовлювалася необхідністю з'ясування походження породи, уточненням методів селекції і принципів підбору тварин для збереження їх чистоти. Заводчики на основі багаторічних спостережень та досвіду, що передавався із покоління в покоління, не володіючи у своїй

більшості фаховими знаннями, здійснювали активний пошук оптимальних для даної місцевості порід, методів розведення та утримання худоби [2].

На теренах Російської імперії першим у часі відбувається становлення кіннозаводства, яке набуває державного значення ще в період Московської держави за правління Івана III (1462–1505). У 1740 р. при малоросійських полках функціонувало 10 державних кінних заводів: Переяславський, Київський, Прилуцький, Лубенський, Миргородський, Охтирський, Харківський, Ізюмський, Острозький і Сумський. Проте існування їх було нетривалим, уже в 1749 р. вони були закриті. У 1767 р. організовано Деркульський кінний завод, а в першій чверті XIX ст. – Лимаревський, Новоолександрівський та Стрілецький кінні заводи. У 1888 р. створено Дубрівський кінний завод рисистих коней – один із найкращих в Російській імперії. Заводчики здійснювали спрямований добір племінних тварин переважно за екстер'єрними ознаками, фіксували родоводи. Вивчали ефективність впровадження у кінних заводах поліпшених випасів, заготівлі високоякісного сіна, обладнання приміщень для лошаг тощо [10].

Згодом відкриваються племінні вівчарські заводи та заводи великої рогатої худоби. Слід зазначити, що скотозаводчики часто були авторами перших науково-практичних розробок та винаходів. Зокрема, власник невеликого стада мериносів у с. Новомихайлівському Воронезької губернії М. М. Скіадан у 20-х роках XIX ст. вперше винайшов вовномір, що дало змогу визначати абсолютну тонину вовни, а також ваги для прискореної оцінки руна. Він також одним із перших обґрунтував необхідність бонітування овець [3].

У другій половині XIX ст. стрімко зростає кількість приватних племінних заводів великої рогатої худоби, свиней, овець. Зокрема, стали відомими племінні заводи сірої української худоби С. С. Деконського, Е.К. Бродського, О. В. Ингбера, П. В. Савіцького, (Катеринославська губернія), П. П. Юрицина (Херсонська губернія), Ф. Е. Фальц-Фейна (Таврійська губернія); симентальської худоби – Н. І. Ліщинського, П. І. Харитоненка (Харківська

губернія), Протасової (Чернігівська губернія), М. Є. Браницької (Київська губернія) та ін. [3].

Досягнення українських скотозаводчиків, які своєю працею створили перші зразкові племінні розплідники, впровадили племінні книги, обґрунтували базові методи розведення сільськогосподарських тварин, залишаються до цього часу недостатньо вивченими. Актуалізація їх передового досвіду набуває особливого значення в сучасних екстремальних умовах ведення тваринництва, коли здійснюються активні пошуки подальших шляхів розвитку галузі, впроваджуються різні форми господарювання, відбувається різке скорочення поголів'я худоби, спостерігається залежність від імпорту зарубіжного селекційного матеріалу та зменшення відсотку порід вітчизняної селекції.

Огляд останніх публікацій. Попередні дослідники, зокрема С. Н. Абуков, В. Н. Заруба, І.О. Кочергін, у своїх наукових працях навели аналіз діяльності дворянства Катеринославської губернії в умовах трансформації соціальних відносин в Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст. [1, 8, 11]. Виявили рівень впливу катеринославського дворянства на розвиток освітньої галузі в губернії, визначили напрями та чинники, які спонукали дворян займатися благочинною діяльністю. Встановили особливості, які виділяли катеринославське дворянство порівняно з іншими дворянськими громадами. З'ясували рівень самоідентифікації та адаптації дворян Катеринославської губернії до нових соціальних, суспільно-політичних та соціально-економічних реалій Російської імперії. У публікаціях В. А. Васильєва, В. Ф. Інісакова, К. О. Тележняка, Л. Ф. Циганенко, в працях наведено загальну характеристику племінних господарств С.С. Деконського та Е.К. Бродського [5, 6, 9, 14, 16, 3]. Однак до цього часу не висвітлено внесок цих лідерів Катеринославського дворянства в розроблення базових методів розведення сільськогосподарських тварин.

Мета дослідження – реконструкція персональних біографій передових скотозаводчиків С.С. Деконського та Е.К. Бродського в контексті розвитку «скотозаводського мистецтва», аналіз їх теоретичного і практичного внеску в

становлення племінної справи у тваринництві, популяризацію селекційних здобутків та поширення зоотехнічних знань на українських землях.

Дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів системності, комплексності, багатофакторності та всебічності, що забезпечують цілісне охоплення обраної проблеми. Використано загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні історичні методи, а також методи джерелознавчого аналізу. Перевага надавалася біографічному методу як основному засобу реконструкції контекстової біографії, що ґрунтується на уявленні про персоналію як про конкретну модель на тлі еволюції галузевої наукової думки.

Результати дослідження. На основі вивчення широкого кола опублікованих і неопублікованих джерел, використання методів усної історії нам вдалося реконструювати персональні біографії предводителів

Катеринославського дворянства С.С. Деконського та Е.К. Бродського. Так, Степан Степанович Деконський Народився в 1857 р. у сім'ї генерала Степана Кузьмича та Віри Олексіївни Деконських в с. Лихівка у Верхньодніпровському повіті на Катеринославщині. В 40-х ХІХ століття роках С.К. Деконський в своєму маєтку Красний Кут площею 1059 десятин землі завів стадо чистопородної сірої української худоби. Ще за його життя стадо стало

відомим на півдні Російської імперії, багато поміщиків купляли його племінний матеріал для поліпшення своїх стад. В стаді здійснювали чистопорідне розведення, стояли осторонь від популярного віяння 1870-х – початку 1880-х років – поліпшувати сіру українську худобу прилиттям крові зарубіжних порід.

С. С. Деконський закінчив Олександрівське воєнне училище, був кадровим військовим, у 1893 р. вийшов у відставку і зайнявся сільським господарством.

У 1882 р., після смерті генерала, стадо було розподілене між спадкоємцями, трьома братами і сестрою Деконськими. У подальшому Степаном і Олексієм Деконськими скуплено худобу в інших співспадкоємців, які продали кращих племінних тварин. Так, у 1897 р. ними були викуплені всі корови у брата Олександра Степановича, які дісталися йому в спадок. У 1898 р. через аукціон викуплені кращі племінні корови та телиці і у сестри Анни Степанівни. Після цього з'явилася можливість ретельно вибракувати власне племінне стадо, яке до 1 січня 1899 р. досягло 130 корів і вирізнялося однотипністю. Восени 1900 р. відбувся розподіл тварин між братами Степаном і Олексієм Деконськими. Олексій Степанович розпродав частину свого стада, тоді як Степан Степанович залишив племінне стадо в повному складі і викупив через аукціон у брата кращих корів [7].

За невеликий відтинок часу С.С. Деконський перетворив маєток Красний Кут у прибуткове господарство, створив зразковий племінний розплідник сірої української худоби. З 1893 р. заведено племінні книги сірої української худоби, які він вів особисто, точно як і вибракування тварин знаходилося під його особистим контролем. Племінне стадо утримувалося у чистоті, при цьому дотримувалися таких методів його поліпшення: ретельне вибракування нетипових тварин, цілеспрямований добір і підбір (за екстер'єром) і поліпшена годівля молодняка.

С.С. Деконський відзначав неперевершене значення сірої української худоби для півдня країни: «это действительно порода с наивыгоднейшим совмещением различных видов производительности; ею-то особенно и следует заняться у нас на юге России. Задача опытного скотозаводчика должна заключаться в том, чтобы поднять некоторые виды производительности этой породы, не нарушив между ними гармонии, что может быть достигнуто, согласно указаниям всех, без исключения, известных ученых специалистов в этой области, только улучшением породы самой в себе, с помощью тщательного подбора и улучшенного питания молодняка...».

С.С. Деконський був противником будь-якого схрещування цієї породи. Він зазначав: «мы имеем полное и неоспоримое право сказать: серый украинский скот ни в коем случае не нуждается в прилитии ему иностранной крови, как мясного, так и молочного скота. Напротив, прилитие чуждых ему кровей иностранных пород ничего полезного не должно и не может дать ему, а только нарушить наивыгоднейшее в нем совмещение производительностей, а главное совершенно убить идеальную работоспособность... Несмотря на некоторые удачные результаты скрещивания степного скота с более культурными породами, в общем такое скрещивание едва ли может быть рекомендовано» [7, с. 27–28].

Племінний завод сірої української худоби С.С. Деконського був премійований вищими нагородами на багатьох сільськогосподарських виставках, зокрема 1896 р. – в Кременчуці (золота медаль), в 1897 р. – в Києві (золота медаль), 1899 р., 1900 р., 1901 р., 1902 р. – в Ростові-на-Дону (почесний диплом Імператорського Московського товариства сільського господарства – вища нагорода), 1901 р. – на II-й Всеросійській виставці м'ясної відгодованої худоби в Москві (золота медаль), 1903 р. – в Єлисаветграді (золота медаль), на 37 аукціонній виставці в Москві – дві великі та чотири малих срібних медалей, у вересні 1903 р. – на Всеросійській виставці у Харкові – золота медаль Міністерства землеробства і державного майна. Племінний завод також був премійований на Південно-Російській обласній виставці в Катеринославі в 1910 р. та III-й губернській виставці в Харкові в 1911 р. [7].

Про свої погляди на розведення цієї породи загалом та переваги чистопородного методу розведення С.С. Деконський зробив доповідь «О методе улучшения серого украинского скота в самом себе» на Катеринославській Губернській Земській нараді в 1899 р., яка була опублікована в журналі «Хуторянин» (1902 р., №10). Після його виступу Катеринославська Губернська Земська нарада одноголосно постановила 16 грудня 1899 р. про виділення для купівлі племінної худоби губернські кошти,

замість м'ясних і молочних порід зарубіжної селекції, закупляти виключно племінних бугаїв сірої української породи [3].

У подальшому С.С. Деконський намітив програму поліпшення місцевого генофонду порід, першочергово сірої української породи, яка включала такі заходи:

1) провести ретельне обстеження скотарства на півдні Росії, зареєструвавши при цьому господарства, які можуть стати племінними розплідниками сірої української худоби;

2) ввести племінні книги для внесення в них типових тварин цієї породи;

3) проводити щорічні весняні аукціонні виставки племінної сірої української худоби;

4) влаштовувати значну кількість весняних ярмаркових виставок, преміюючи виключно селянську худобу в річному віці грошовими нагородами з метою привчання населення до поліпшеної годівлі молодняку;

5) проводити читання і бесіди по скотарству, поширюючи загальнодоступні брошури по цьому предмету;

6) роздавати в селянські стада якнайбільшу кількість цінних у племінному відношенні бугаїв цієї породи, поступово витісняючи таким чином використання в селянських стадах бугаїв низької якості;

7) створити товариство любителів сірої української худоби, яке б поєднувало всіх скотозаводчиків цієї породи, які вірять в добрі якості і користь, яку порода приносить для населення півдня Російської імперії [7].

На початку ХХ ст. С.С. Деконський відкрив племінний завод чистокровних свиней, який у 1904 р. повністю загинув через пожежу [4].

Варто зазначити, що Степан Степанович завжди ділився своїм передовим досвідом з ведення племінного скотарства. Методи роботи зі стадом племінної худоби оприлюднив у брошурі «История завода серого украинского скота Степана Степановича Деконского и доклад его «О методе улучшения серого украинского скота в самом себе» (1903). Весною 1905 р. планував влаштувати

курси з виноградарства, шовківництва, скотарства для землевласників Верхньодніпровського повіту.

Нами з'ясовано, що С.С. Деконський був активним членом сільськогосподарських товариств, зокрема Імператорського товариства сільського господарства півдня Росії, Харківського товариства сільського господарства, Московського товариства поліпшення скотарства. У 1902 р. заснував Верхньодніпровське товариство сільського господарства, був його головою. Товаришем голови призначили І.К. Абазу, секретарем – А.Б. Гротто-Сленіковського. Членами ради товариства обрали Ф.Ф. Шишкіна, Ф.А. Шишкіна, Е.К. Бродського.

У 1903 р. взяв участь у роботі Харківського обласного з'їзду по тваринництву, який тривав з 14 по 24 вересня, виступив з доповіддю «О методах улучшения серого украинского скота», де виклав розглянуту вище програму поліпшення цієї породи. За його доповіддю були схвалені та затверджені заходи породного вдосконалення [15].

На початку ХХ ст. авторитет С.С. Деконського серед Катеринославського

дворянства був настільки великий, що він навіть претендував на посаду губернського маршала. У маєтку в галузі рільництва використовувалась восьмипільна сівозміна. Найбільш популярними культурами були: овес, люцерна, озима пшениця, ярова, ячмінь, буряк, кукурудза, кабак. Для обробітку ґрунту широко застосовувались нові методи посіву, а також техніка (серед іншого американський плуг «Oliver») [14].

Після революції С.С. Деконському вдалося емігрувати в Європу.

Помер 22 липня 1932 р. і похований в

Белграді (Сербія).

Не менший внесок у розроблення основ розведення сільськогосподарських тварин та племінної справи на українських землях зробив Ераст Костянтинович Бродський. Народився в с. Іванівка у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії в сім'ї багатого землевласника. Після отримання початкової освіти у приватного вчителя був зарахований до Катеринославської класичної гімназії, яку успішно закінчив у 1870 р. У 1874 р. закінчив юридичний факультет Новоросійського університету з відзнакою та три роки присвятив державній юридичній службі в Московській окрузі та Царстві Польському [5].

Потяг до занять сільським господарством Е.К. Бродський проявив ще у юному віці в маєтку свого батька. Для вдосконалення сільськогосподарських знань наприкінці 1870-х років вивчав на практиці рільництво і скотарство у Франції, Швейцарії, Німеччині, Австрії, Італії, Угорщині. За три роки відвідав всі великі сільськогосподарські європейські виставки. У Франції та Італії придбав декілька голів племінних тварин великої рогатої худоби. З 1874 р. почав виставляти кращих тварин на виставках, у тому числі й зарубіжних [6].

Маєток Е.К. Бродського займав площу обсягом 5168 десятин. Господарство було спеціалізоване і поділено на напрямки. У рільництві застосовувалися новітні методики (мінеральні добрива, багатопілля), ґрунт оброблявся вдосконаленою технікою (культиватори, сівалки, сінокосарки, жнивні машини, паровий локомотив, кукурудзяні молотили, віялки тощо). Тваринницький напрямок був представлений вівчарством, конярством, свинарством і найбільше скотарством. Відкрив відомий племінний завод великої рогатої худоби, зразкові племінні розплідники свиней і овець. У маєтку розводились чистопородні і помісні тварини великої рогатої худоби порід шароле, романьолів та сірої української, свині йоркширської та беркширської порід, вівці-мериноси, коні різних порід (верхові, рисаки, датські, ардени).

Варто зазначити, що як скотозаводчик Е.К. Бродський був відомий не лише в Російській імперії, а й за кордоном, здобув авторитет як знавець м'ясної справи. На початку своєї діяльності дотримувався напряму чистопородного

розведення сільськогосподарських тварин. Однак з часом упевнився, що спосіб внутрішньопородної селекції – повільний, тоді як життя висувало нові вимоги до племінного тваринництва. Тому в 1875 р., з метою поліпшення своєї худоби, придбав у Франції у графа Бульє плідників породи шароле для метизації. Подальша селекційна практика показала, що ця порода є не достатньо пристосованою до природно-господарських і кліматичних умов півдня Російської імперії. Тому залишив метизацію з шароле для поліпшення м'ясних якостей великої рогатої худоби, звернув свою увагу на романьйолів, яких придбав у 1889 р. в Італії. Романьйоли, виставлені ним на Всеросійській виставці в Харкові, справили незвичайний ефект за своєю однотиповістю, гармонійним екстер'єром, тому в подальшому він зупинився, головним чином, на розведенні цієї породи [4].

Е.К. Бродський також розводив мериносових овець-інфантадо, рамбульє, чунтуків і м'ясних англійських (оксфорширдаунів, соутдаунів і гемпширів). Мериносових овець у господарстві було до 6000, інших до 1500 голів. Створив зразкові племінні розплідники інфантадо і особливо рамбульє, кращі екземпляри яких були придбані у Лаппа-Данилевського, окрім цього придбав кращу племінну вівчарню знаменитого стада Петровського. Племінне мериносове вівчарство Е.К. Бродського було єдиним у своєму роді на півдні Російської імперії, як за витриманням типу, так і за кількістю племінного матеріалу. У маєтку розводили також ангорських кіз, які вирізнялися однотиповістю і прекрасною якістю вовни; йоркширських і беркширських свиней та тулузьких гусей. У відношенні промислового птахівництва, його господарство було практично єдиним, яке у великих розмірах розводило промислову птицю [5].

Е.К. Бродський був неодмінним учасником всіх великих сільськогосподарських виставок, на яких завжди отримував вищі нагороди. На деяких з них обирався членом експертних комісій з оцінки племінних тварин. Після Всесвітньої виставки у Парижі, яка відбулась у 1900 р. Е.К. Бродському було запропоновано місце члена Французької сільськогосподарської академії.

На Всеросійській виставці, що відбулась у Харкові 1903 р. отримав золоту медаль Харківського товариства сільського господарства за сіру українську породу великої рогатої худоби. Племінні тварини Е.К. Бродського користувалися попитом як за кордоном, так і в Російській імперії. Брав активну участь у роботі Харківського обласного з'їзду по тваринництву, що відбувся з 14 по 24 вересня 1903 р. [15].

На початку ХХ ст. Е.К. Бродський входив до числа членів Московського, Полтавського, Харківського, Ростовського і багатьох інших сільськогосподарських товариств. Він також був активним членом Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії (Одеса) та почесним членом Московського товариства поліпшення скотарства. У 1881 р. виступив із доповіддю про заходи поліпшення сірої української худоби на засіданні Московського товариства поліпшення скотарства, вперше обґрунтував ефективність її схрещування з породою шароле французької селекції.

Е.К. Бродський також займався садівництвом і був піонером виноградарства у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії. В його маєтку широко застосовувалася наймана праця, при чому були як постійні, так і сезонні працівники. По суті, господарство було спеціалізованим і автономним.

Е.К. Бродський брав активну участь у громадській діяльності. У 1875 р. – Училищна рада Верхньодніпровського повіту під його головуванням ухвалює рішення про відкриття початкових училищ (початкових класів). У 1876 р. його обрано почесним мировим суддею та представником повітового та губернського земств для участі в роботі залізничного департаменту. Для розвитку власного господарства активно сприяє розвитку Катеринославської залізниці, прокладанню нової гілки Любомирівка – П'ятихатки, за власні кошти будує залізничну станцію. У 1880–1908 рр. – Е.К. Бродський – лідер Верхньодніпровського дворянства та одночасно гласний повітового та губернського земств. У 1881 р. – попечитель Саксаганського ремісничого

училища. У 1895 р. його обрано представником дворянства для привітання царя Миколи II з нагоди шлюбу та коронації. На зустрічі виступає з пропозицією про відкриття нижчої сільськогосподарської школи в повіті. Після отримання схвального відгуку імператора, дарує 45 га власної землі під будівництво навчального корпусу з пансіоном для учнів та власним коштом його фінансує. Сьомого листопада 1899 р. відкрито Верхньодніпровську нижчу сільськогосподарську школу I-го розряду «Росія». Е.К. Бродський вісім років утримує школу власним коштом. Першого вересня 1911 р. нижчу сільськогосподарську школу реформовано в Верхньодніпровське середнє сільськогосподарське училище землеробства Катеринославського губерньського земства з 6-річним терміном навчання [8].

Документальних даних про життя Е.К. Бродського після 1917 р. нами не знайдено. За деякими джерелами йому вдалося іммігрувати до Франції з родинами дітей, за іншими – він помер 1919 р. в Катеринославі й був таємно похований дочкою в Іванівці.

Таким чином, становлення «скотозаводського мистецтва» на українських землях відбувається в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Цей період позначився запровадженням ряду прогресивних заходів у племінну справу, зокрема регульованого підбору з використанням різних ступенів інбридингу та залученням тварин із інших господарств, оцінкою тварин за родоводом, публічними випробуваннями тварин та заснуванням племінних книг, уточненням методів розведення і принципів підбору тварин для збереження їх чистоти. У становлення базових методів розведення сільськогосподарських тварин вагомий внесок зробили лідери Катеринославського дворянства С.С. Деконський та Е.К. Бродський.

С.С. Деконський створив зразковий племінний розплідник сірої української худоби, надаючи переваги застосуванню внутрішньопородної селекції. Дотримувався таких методів поліпшення племінного стада: ретельне вибракування, цілеспрямований добір і підбір (за екстер'єром) і поліпшена годівля молодняка. Намітив програму племінного поліпшення цієї породи, яка

включала такі заходи: 1) обстеження скотарства на півдні Росії, реєстрацію провідних господарств; 2) ведення племінних книг для внесення в них типових тварин цієї породи; 3) щорічні весняні аукціонні виставки племінної сірої української худоби; 4) весняні ярмаркові виставки, преміювання селянської худоби; 5) популяризація знань по скотарству; 5) використання кращих у племінному відношенні плідників; 6) створення товариств любителів сірої української худоби.

Е. К. Бродський відкрив відомий племзавод великої рогатої худоби порід шароле та романьйол, зразкові племрозплідники свиней і овець. Обґрунтував ефективність застосування методу схрещування з метою поліпшення місцевих порід худоби.

С.С. Деконський та Е.К. Бродський сприяли поширенню передового зарубіжного та вітчизняного досвіду ведення скотарства через участь у роботі всеросійських та місцевих сільськогосподарських товариств, проведення з'їздів та нарад по тваринництву, організацію сільськогосподарських виставок, публікацію статей. Розроблені ними в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. заходи поліпшення племінної галузі не втратили свого практичного значення і складають основу ведення сучасного тваринництва.

Список використаних джерел і літератури

1. Абуков С. Н. Загальна характеристика приватного землеволодіння в Катеринославській губернії в пореформений період (1861–1905 рр.). *Нові сторінки історії Донбасу*: зб. статей. Донецьк, 2009. Кн. 17–18. С. 104–112.

2. Борисенко Е. Я. Разведение сельскохозяйственных животных. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Колос, 1967. 461 с.

3. Бородай І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки: монографія / НААН, ДНСГБ. Вінниця, 2012. 416 с. (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 59).

4. Васильев В. А. Отдел животноводства на Екатеринославской Южно-Русской Обласной Выставке в 1910 г. Екатеринослав, 1911. 163 с.

5. Васильев В. А. Хозяйство действительного статского советника Эраста Константиновича Бродского, землевладельца Верхнеднепровского уезда Екатеринославской губернии. Екатеринослав: Типография К.А. Андрущенко, 1913. 36 с.

6. Васильев В. А. Хозяйство действительного статского советника Эраста Константиновича Бродского, землевладельца Верхнеднепровского уезда, Екатеринославской губернии. Екатеринослав, 1913. 52 с.
7. Деконский С. С. История завода серого украинского скота Степана Степановича Деконского и доклад его «О методе улучшения серого украинского скота в самом себе». Москва, 1903. 30 с.
8. Заруба В. Н. Дворяне Екатеринославской губернии. Днепро: «Лира», 2016. 560 с.
9. Инисаков В. Ф. Племенное скотоводство С. С. Деконского (Екатеринославская губерния). *Молочное хозяйство*. №34. 1913. С. 28–30.
10. Кожевников Е. В., Гуревич Д. Я. Отечественное коневодство. История, современность, проблемы. Москва: Агропромиздат, 1990. 221 с.
11. Кочергін І.О. Соціальна трансформація Катеринославського дворянства (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.): монографія. Дніпропетровськ: Герда, 2015. 576 с.
12. Лобашев М. Е. Очерки по истории русского животноводства. Москва–Ленинград : Изд-во Академии наук СССР, 1954. 342 с.
13. Опель В. А. Из заводской практики и наблюдений. *Вестник сельского хозяйства*. 1925. №3. С. 67–69.
14. Тележняк К. О. Катеринославські меценати Деконські. *Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки*: науковий щорічник. Дніпропетровськ : НГУ, 2007. Вип. 4. С. 66–71.
15. Труды областного съезда по животноводству с 14 по 24 сентября 1903 года в Харькове / Харьковское общество сельского хозяйства. Харьков, 1904. Т. 1. 265 с.
16. Циганенко Л. Ф. Дворянство Півдня України (друга половина ХVІІІ – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ, 2009. 384 с
17. Чирвинский Н. П. Общее животноводство. СПб, 1888. 260 с. (Учебники составленные по поручению Департамента земледелия и сельской промышленности).
18. Эраст Константинович Бродский. Краткий биографический очерк. Екатеринослав: Типография братства Св. Владимира, 1908. 14 с.

References

1. Abukov, S. N. (2009). *Zahaljna kharakterystyka pryvatnogho zemlevolodinnja v Katerynoslavskij ghuberniji v poreformenyj period (1861–1905 rr.)* [General characteristics of private land tenure in the Ekaterinoslav province in the post-reform period (1861–1905)]. *Novi storinky istoriji Donbasu* [New pages in the history of Donbass]: zb. Statej. Donecjk. 17–18. 104–112. [in Ukrainian].
2. Borisenko, Ye. Ja. (1967). *Razvedenie sel'skoho-zajstvennyh zhyvotnyh* [Breeding of farm animals]. 4-e izd., pererab. i dop. Moskva: Kolos. 461. [in Russian].
3. Borodai, I. S. (2012). *Teoretyko-metodologichni osnovy stanovlennja ta rozvytku vitchyznjanovi zootehniknoji nauky* [Theoretical and methodological bases

of formation and development of domestic zootechnical science]. Vinnycja. 414. [in Ukrainian].

4. Vasil'ev, V. A. (1911). *Otdel zhivotnovodstva na Ekaterinoslavskoj Juzhno-Russkoj Oblasnoj vistavke v 1910 g.* [Department of animal husbandry at the Yekaterinoslav South-Russian Regional Exhibition in 1910]. Ekaterinoslav. 163. [in Russian].

5. Vasil'ev, V. A. (1913). *Hozhajstvo dejstvitel'nogo statskogo sovetnika Jerasta Konstantinovicha Brodskogo, zemlevladel'ca Verkhnedneprovskogo uezda Ekaterinoslavskoj gubernii* [The economy of the actual state councilor Erast Konstantinovich Brodsky, landowner of the Verkhnedneprovsky district of the Yekaterinoslav province]. Ekaterinoslav: Tipografija K.A. Andrushhenko. 36. [in Russian].

6. Vasil'ev, V. A. *Hozhajstvo dejstvitel'nogo statskogo sovetnika Jerasta Konstantinovicha Brodskogo, zemlevladel'ca Verkhnedneprovskogo uezda, Ekaterinoslavskoj gubernii* [The economy of the actual state councilor Erast Konstantinovich Brodsky, landowner of the Verkhnedneprovsky district, Yekaterinoslav province]. Ekaterinoslav, 1913. 52. [in Russian].

7. Dekonskij, S. S. (1903). *Istorija zavoda serogo ukrainskago skota Stepana Stepanovicha Dekonskogo i doklad ego «O metode uluchshenija serogo ukrainskago skota v samom sebe»* [The history of the Gray Ukrainian cattle plant by Stepan Stepanovich Dekonsky and his report "On the method of improving the Gray Ukrainian cattle in oneself"]. Moskva. 30. [in Russian]

8. Zaruba, V. N. (2016). *Dvoriane Ekaterinoslavskoi gubernii* [Nobles of the Yekaterinoslav province]. Dnipro. 560. [in Russian].

9. Inisakov, V. F. (1913). *Plemennoe skotovodstvo S.S. Dekonskogo (Ekaterinoslavskaja gubernija)* [History of the Gray Ukrainian cattle plant by Stepan Stepanovich Dekonsky and his report "On the method of improving the Gray Ukrainian cattle in oneself". *Molochnoe hozhajstvo* [Dairy farm]. № 34. 28–30. [in Russian].

10. Kozhevnikov, E. V., & Gurevich, D. Ja. (1990). *Otechestvennoe konevodstvo. Istorija, sovremennost', problem* [Domestic horse breeding. History, modernity, problems]. Moskva: Agropromizdat. 221. [in Russian].

11. Kocherghin, I. O. (2015). *Socialjna transformacija Katerynoslavskogho dvorjanstva (druga polovyna XIX st. – pochatok XX st.)* [Social transformation of the Ekaterinoslav nobility (second half of the XIX century – beginning of the XX century): monohrafija. Dnipropetrovsjk. 576. [in Ukrainian].

12. Lobashev, M. E. (1954). *Ocherki po istorii russkogo zhivotnovodstva* [Essays on the history of Russian animal husbandry]. Moskva–Leningrad : Izd-vo Akademii nauk SSSR. 342. [in Russian].

13. Opel', V. A. (1925). *Iz zavodskoj praktiki i nabljudenij* [From factory practice and observations]. *Agricultural Bulletin* [Vestnik sel'skogo hozhajstva]. 3. 67–69. [in Russian].

14. Telezhnjak, K. O. (2007). *Katerynoslavsjki mecenaty Dekonsjki* [Katerynoslav patrons Deaconsky]. *Istorija i kuljtura Prydniprov'ja: Nevidomi ta*

malovidomi storinky [History and culture of the Dnieper: Unknown and little-known pages]: naukovyj shhorichnyk. Dnipropetrovsk. 4. 66–71. [in Ukrainian].

15. (1904). *Trudy oblastnogo s'ezda po zhivotnovodstvu s 14 po 24 sentjabrja 1903 goda v Har'kove* [Proceedings of the regional congress on animal husbandry from 14 to 24 September 1903 in Kharkov] / Har'kovskoe obshhestvo sel'skogo hozjajstva. Har'kov. 1. 265. [in Russian].

16. Cyghanenko, L. F. (2009). *Dvorjanstvo Pivdnja Ukrainy (druga polovyna XVIII – 1917 r.)* [Nobility of the South of Ukraine (second half of XVIII – 1917)]: monohrafija. Izmajil. 384. [in Ukrainian].

17. Chirvinskij, N. P. (1908). *Obshhee zhivotnovodstvo* [General animal husbandry]. SPb. 260. (Uchebniki sostavlennye po porucheniju Departamenta zemledelija i sel'skoj promyshlennosti). [in Russian].

18. (1908). *Jerast Konstantinovich Brodskij. Kratkij biograficheskij ocherk* [Erast Konstantinovich Brodsky. Brief biographical sketch]. Ekaterinoslav: Tipografija bratstva Sv. Vladimira. 14. [in Russian].

Рецензент:

Куйбіда В.В., д.і.н., професор

Падалка С. С., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 17.04.2021 р.